rajoittuu toisiin" (s. 26). Myös isojen alkukirjaimien käyttö herättää kysymyksiä. Valitettavasti en ole saanut käsiini alkuperäistekstiä, joten suomennostyön onnistuneisuutta en siltä osin pysty arvioimaan.

Reijo Kupiainen

n&n

Ylellistä filosofiaa

Juha Varto ja Liisa Veenkivi,
Näkyvä ja näkymätön: filosofisia keskusteluja.
Yleisradio, Opetusjulkaisut,
Helsinki 1993. 156 s. 92 mk.

Juha Varton ja Liisa Veenkiven keväällä ja syksyllä 92 Ylen Ykkösessä esitetyt radio-ohjelmat on saatettu kirjan muotoon. Kirja perustuu kahteen radiosarjaan — *Filosofian klassikoihin* ja *Eurooppalaisiin ajattelijoihin*. Kirjan on kustantanut Ylen Opetusohjelmat, mistä kiitos kansallisen yleisradioyhtiömme ehkä tasoikkaimmalle toimitukselle. Kirjan muodostavat ohjelmat oli jäsennetty ajattelijoittain, vaikka filosofi Varto ja toimittaja-kirjailija Veenkivi ovat tehneet ohjelmia myös teemoittain, kuten syksyn 93 radiosarjassaan. *Klassikoista* ovat mukana Herakleitos, Sokrates, Platon, Peter Abelard, Marsilio Ficino, Baruch Spinoza, G.W. Leibniz, Henri Bergson ja Edmund Husserl, sekä *Eurooppalaisista ajattelijoista* Gabriel Marcel, Martin Heidegger, Simone Weil, Maurice Merleau-Ponty, Roman Ingarden, Emmanuel Levinas ja E.M. Cioran.

Mukana on sekä itsestäänselviä että näkemystä osoittavia valintoja: keskiajan Abelard ja renessanssin Ficino ovat ainakin minulle yllättäviä, sillä esimerkiksi Tuomas Akvinolaisen olisi voinut olettaa olevan mukana. Toisaalta Varto on tutkinut juuri Abelardia, ja tämä asiantuntemus tuo esille mielenkiintoisia näkökohtia Varhaiskeskiajasta ja sen 'mentaliteetista'. Monet kirjan jälkimmäisen puoliskon muodostavista eurooppalaisista ajattelijoista ovat viime vuosiin asti olleet Suomessa lähes tuntemattomia, joten valikoima on tältä osin perusteltu ja erittäin mielenkiintoinen. Filosofiassa on yleisestikin Suomessa nähtävissä siirtymä koko toisen maailmansodan jälkeisen ajan vaikuttaneesta angloamerikkalaisesta, analyyttisesta ja pragmaattisesta perinteestä kohti monimuotoisempaa eurooppalaista ajattelua — kohti sekä sisällöllisesti rikkaampaa että menetelmällisesti monipuolisempaa filosofiaa ja tiedettä. *Näkyvän ja näkymättömän* otos on toisaalta omaperäinen, mutta tarkoitettu myös palvelemaan ohjelmien ja kirjan henkeä, sekä sitä yleistä lähestymistapaa, mikä kaikesta Varton filosofoinnista näkyy läpi. Kirjan teemat kattavat samalla laajasti filosofian kentän metafysiikasta etiikkaan ja kasvatukseen tai tieteen kritiikistä politiikan filosofiseen arviointiin.

Näkyvän ja näkymättömän toinen taso, joka kulkee filosofien esittelyn ja ajattelun laadun ja vaikutusten arvioinnin rinnalla, liittyy kirjalliseen muotoon, dialogiin. Tekijät korostavat dialogimuodon merkitystä, ja tämän ymmärtää, sillä kirja on aitoa keskustelevaa filosofiaa. Dialogisuus pyrkii kieltämään lopullisten totuuksien paaluttamisen ja junttaamisen keskustelijoiden ja lukijoiden mieliin. Tuloksena on myös se aitoon dialogiin kuuluva seikka, että kumpikin keskustelija — ja lukija — poistuu paikalta keskustelun voimasta muuttuneena. Ei siis ole niin, että jompikumpi keskustelijoista olisi saanut mielipiteensä perille, vaan tietynlaisessa 'pelitilassa' molemmat ihmiset tulevat vaikutetuiksi, muuttuvat toisen voimasta toisiksi.

Asetelmallisesti dialogi tuo esille myös sen, mikä on filosofian opetusmetodi — jos sellaisesta ylipäätään voi puhua: opettajan ja oppilaan välinen keskustelu. Kirjan ja ohjelmien asetelma on yhdessä mielessä opettajan ja oppilaan välinen suhde: opettaja Varto ja oppilas Veenkivi. Tämä opetusmetodi on siinä mielessä toimivin, että opettaja pystyy heti

sanomaan, onko oppilas ymmärtänyt sanotun, ja tältä pohjalta opettaja voi tarkentaa sanomaansa tai korjata oppilaan väärinymmärryksen. Opettaja-oppilas -suhde merkitsee myös molemminsuuntaista sanomisen helppoutta; molemmat voivat välittömästi ymmärtää sen, mitä ei sanota tai sitä ei juuri yhteisen pohjan vuoksi tarvitse sanoa. Suhde toimii myös pohjana yhteisöllisyydelle, jolla on filosofian historiassa ollut huomattava asema, muistettakoon vain Platonin Akatemiaa, Aristoteleen Lykeionia tai renessanssiruhtinaiden rahoittamaa Ficinon filosofiryhmää. Keskustelijat pohtivat tältä kannalta nykyistä yliopistolaitostamme ja toteavat, ettei nykyinen virkamiehiä tuottava, julkisesti ja painavasti hallinnoitu organisaatio sovellu ainakaan filosofiaan. Kyse on vapaudesta: filosofia yksilöllisistä yksilöllisimpänä toimintana vaatii aina yhteisöä ympärilleen estämään ajattelun harhautumista ja luomaan mielipiteiden vaihtoa, uuden oppimista. Tämä ei onnistu liiallisten suorituksellisten, hallinnollisten ja sosiaalisten määreiden puristuksessa. Maamme korkeakoulupolitiikkaan soisi löytyvän muunlaisiakin visioita kuin se, missä kohdin ja kenen toimesta Hackmannin teräksinen juustohöylä viipaloi.

Vaikka filosofien kirjo kirjassa on laaja, nousee silti esille joitain keskeisiä teemoja, jotka toistuvat kummankin keskustelijan taustan ja kiinnostusten mukaisesti. Varton harvinaislaatuisen rikkaan ja moniperäisen ajattelun yksi pilari on hänen käsityksensä rakkaudesta, joka on tematisoitu hänen teoksessaan *Laulu maasta* (FITTY 1991). Rakkaus on tässä puhdistettu siihen pääosin kristinuskosta tarttuneesta hurskaasta dualismista, jonka mukaan olisi olemassa paha fyysinen rakkaus ja toisaalla hyvä tai ylevä henkinen tai hengellinen rakkaus. Tämä lihaa ja verta oleva filosofia ei halua tehdä eroa näiden kahden välille, vaan Platonia seuraten lähtökohtana on se kokonainen rakkauden kokemus, jonka kautta pääsemme ylittämään itsemme, astumaan ulos itsestämme (kreikaksi *ekstatikon*). Tällöin rakkaus on intentionaalisuutta (ihmisen maailmasuhteen perustaa). Se on aitoa välittämistä siitä, mihin olen tässä ja nyt jatkuvasti yhteydessä, vailla mahdollisuuksia hypätä edes hetkeksi sivuun.

Platonilta vaikutteita saanut käsitys rakkaudesta yhdessä fenomenologisen käsityksen ihmisen intentionaalisuudesta kanssa on toimiva ratkaisu pohjustaa etiikkaa, toista *Näkyvän ja näkymättömän* keskeistä teemaa. Veenkiveä selkeästi kiinnostaa eniten etiikkaan ja kasvatukseen liittyvät kysymykset, minkä ymmärtää hänen ansioikkaiden ja monipuolisten ihmisen tämän- ja tuonpuoleisuutta pohtivien teosten pohjalta (esimerkiksi *Elämän ja kuoleman kehät*, WSOY 1989). Veenkivi suhtautuu paikoin ilmeisen skeptisesti sellaisiin perinteisiin filosofian osa-alueisiin kuin ontologia ja tietoteoria, koska niihin 'initioituminen' on valistuneellekin maallikolle selvästi hankalampaa kuin etiikkaan ja kasvatukseen, Veenkivelle ennestään tuttuihin aiheisiin. Toisaalta hänellä on rohkeus tuoda oma kokemuksensa filosofin eteen keskusteltavaksi. Oman kokemuksen voimaan luottaminen tuo esille sen henkilökohtaisen vaikutuksen, minkä filosofia voi parhaimmillaan tuottaa: oman elämänsä perustan kyseenalaistamisen ja toisaalta vaikutuksen toiseen ihmiseen, hänen ajatteluunsa. Ehkä kirjan keskeisintä kirjoittamatonta antia onkin juuri tässä asioiden mielen säilyttävässä filosofin maan pinnalle haastamisessa.

Etiikan kysymysten paino on esillä etenkin 1900-luvun ajattelijoiden kohdalla, minkä merkitystä lisää kirjassakin esitetty huomautus etiikan huomattavan vähäisestä asemasta tämän vuosisadan filosofiassa. Aihetta lähestytään monelta kannalta, monen ajattelijan voimin, ja mikä parasta — laadukkaasti. Etiikka näin käsitettynä ei ole sitä kolmatta ontologian ja tietoteorian jälkeen, vaan ensimmäistä filosofiaa, ehkä lopulta sitä ainoaa, jolla on merkitystä. Etiikka ensimmäisenä filosofiana toimii erinomaisesti dialogina, koska keskustelijoiden ääntä ei ole häivytetty väitelauseiden julistavan kuoren taakse. Dialogisuuteen yhdistynyt ensimmäinen persoona, minun filosofiaani, joka myöskin kulkee läpi teoksen, nostaa etiikan uudelle tasolle, toisen potenssin etiikaksi. Itse asiassa koko keskustelutilanteen voi nähdä etiikan harjoittamisena, yksilön hyvän ja pahan, oikean ja väärän etsintänä, koska tilanteeseen kuuluva tämänpuoleisuus on juuri sitä, mitä keskustelijat hakevat etiikan lähtökohdaksi: ihmisen toimintaa siinä paikassa, jossa todellinen — siis näkymätön ja näkyvä yhdessä — tapahtuu.

Yksittäisten keskustelujen taso ja aiheet tietysti vaihtelevat kunkin ajattelijan ominaislaadun mukaisesti. Jotkut keskusteluista ovat melko yleisiä, filosofin elämän tapahtumia seuraavia (Abelard, Ficino, Leibniz). Jotkut ehkä hieman vajaita — ainakin itse koin Heidegger-osuuden hieman ulkokohtaiseksi. Tosin Heidegger-teemat ovat esillä muun muassa Herakleitos ja Weil-dialogeissa sekä taustalla useissa muissa dialogeissa, mikä johtuu Heideggerin voimakkaasta vaikutuksesta sekä näihin ajattelelijoihin että Varton ajatteluun. Keskusteluista vaikuttavimmiksi koin Platon-dialogin, jossa tiivistetään koko kirjan idea — näkyvä ja näkymätön yhdessä todellisen ehtoina. Vaikuttavilta tuntuivat myös ajallemme epätyypillinen Marcelin metafysiikka ja ilmaus ihmisestä "homo viatorina", elämän matkamiehenä. Samoin Weilin ajattelu tulee kirkkaana esiin ja Levinas-keskustelussa liikutaan syvissä vesissä: Varto on kahdesti tavannut hänet ja myös Veenkivi kokee 1900-luvun keskeisen eetikon läheiseksi. Cioran taas tuntuu hieman ohuelta Soili Bruusin *Pohdin*-lehdessä (nro 5) olleen erinomaisen artikkelin vuoksi. Se syvä ja helpottava nauru, joka väkisinkin paikoin mustansynkkää kyynikkoa Ciorania lukiessa purskahtaa, tuntuu puuttuvan tässä.

Kaiken kaikkiaan Juha Varton ja Liisa Veenkiven *Näkyvä ja*

näkymätön on poikkeuksellista filosofiaa: se on maanläheistä dialogia, joka kurkottaa ylöspäin kummankin keskustelijan omalta ja erilaiselta ajattelun perustalta. Se on populaaria siinä mielessä, että käsitteellinen taiteilu puuttuu. Se puhuu asioista niiden omilla nimillä. Sokrateen sanoin: “Humaltukaa, nuoret!”

Pekka Toikka